

Hariduse dünaamikast

Karmen Trasberg^a, Kara D. Brown^b

^a Tartu Ülikool

^b Lõuna-Carolina Ülikool

Taba, H. (2015). *Kasvatus ja haridus*. Tartu: Ilmamaa.

Sõdadevahelisel Eestil ei ole ette näidata ülearu palju akadeemilisi naisi, kelle karjäär viis Eesti maailmakaardile. Seda enam on põhjust tähele panna „Eesti mõtteloo” sarjas ilmunud Hilda Taba doktoriväitekirja „The dynamics of education: A methodology of progressive educational thought” (1932) tõlget eesti keelde.

Hilda Taba lõpetas 1921. aastal Võrumaa rahvahariduse seltsi tütarlaste gümnaasiumi, sooritades oma küpsuseksamid Johannes Käisi juhitud komisjoni ees. Sellele järgnesid õpingud Tartu ülikoolis, kus tema õppejõududeks olid Peeter Põld, Konstantin Ramul, Gustav Suits jt. Selline legendaarne õppejõudkond inspireeris kindlasti iga üliõpilast, ammuigi võimekat ja sihikindlat Hilda Taba, kes hakkas oma stuudiumi lõpusirgel otsima võimalusi jätkuõpinguteks. 1926. aastal asus Taba Rockefelleri fondi toel õppima USAsse Bryn Mawri kolledži magistriprogrammi ning juba aasta hiljem alustas ta haridusfilosoofia doktoriõpingutega New Yorgi tipp-ülikoolis – Columbia ülikooli õpetajate kolledžis. Doktoristuumium viis ta kokku mitmete maailmakuulsate õpetlastega, kellest kõige enam mõjutasid Taba vaateid John Dewey ja William Kilpatrick. Pärast doktoritöö valmimist, oktoobris 1930, naasis Hilda Taba Tartusse, et kandideerida Peeter Põllust vakantseks jäänud pedagoogikaprofessori kohale ülikoolis. Paraku tema annet ei märgatud ning korraliseks õppejõuks ei õnnestunud Tabal saada, küll aga soovitati talle psühholoogiaõpetaja kohta koolis. Võimalikuks põhjuseks, miks tema kandidatuur toetust ei leidnud, oli „võõrdumine Eesti elust”, samuti võis takistavaks asjaoluks olla see, et tema doktorikraad oli ametlikult veel kinnitamata. Unustada ei maksa sedagi, et tollal eelistati vastutusrikastel ametikohtadel mehi.

Pärast lühiajalist töötamist Kehtna kodumajanduskoolis sõitis Taba taas USAsse, soovides jätkata oma akadeemilist karjääri. Mõne aja pärast õnnestus Tabal saada saksa keele õpetaja koht New Yorgi Daltoni koolis.

Õpetajatöö ja hilisem õppedirektori töö Daltoni koolis viis ta kokku tuntud haridusteadlase Ralph Tyleriga, kes juhtis töörühma ühes mõjukaimas USA progressiivseid koole kaasanud projektis („Kaheksaastane uuring”, 1933–1941). Tyler vaimustus Taba pühendumusest uurimistööle ning värbas ta oma projekti hindamisteenistusse. Siitpeale juhtis Taba erinevaid uuringuid ja projekte Ohio ja Chicago ülikoolides.

1940. aastate keskpaigaks oli Tabast saanud võimekas ja tunnustatud haridusteadlane. Ta juhtis mitmeid suuri projekte, mis olid seotud rühmadevahelise tolerantsuskasvatuse ja kooliõppekavade reorganiseerimisega. Hilda Taba järgnevas teadlaskarjääris, kui ta töötas Californias San Francisco osariigi ülikooli pedagoogikaprofessorina, saigi keskseks ühiskonnaõpetuse õppekavade arendamine. See oli aeg, mil tema eruditsioon nii õppekavaloomi kui ka rühmadevahelise tolerantsuskasvatuse valdkonnas tõi talle rahvusvahelise tuntuse ja tunnustuse.

Hilda Taba eestikeelne pärand ei ole suur. Siia kuuluvad mõned tollases meedias avaldatud artiklid, mis on koondatud tema teose esimesse ossa Marie Underi luulekogult laenatud pealkirja „Eelõitseng” all. Esimene artikkel „Lapse mängu psühholoogiast ja pedagoogikast” pärineb veel Taba üliõpilasajast (1925). See on referatiivne ülevaade maa- ja linnalapse mängu olemusest ning selle liikidest. Artikkel ilmus Mari Reimani ja Salme Pruudeni toimetatud ajakirjas Naiste Töö ja Elu ning oli suunatud eelkõige emadele – laste mängu arendava toime suurendamiseks. Järgmised kirjutised pärinevad ajast, mil Taba oli doktoriõpingud USAs lõpetanud ning tagasi Eestis (1930–1931). Eesti Naisüliõpilaste Seltsi vilistlasena oli ta palutud esinema seltsi aastapäevaaktusele kõnega „Kultuurikriisist”. Tegetmist on omamoodi programmkõnega, kus Taba visandab noore Eesti riigi võimalusi arvestades sihte kultuuritahte kasvatamiseks, tõdedes, et „igatsetud raamatu ostmiseni” on eestlasel veel pikk maa minna, sest soovitud elustandard on saavutamata. Juba selles ettekandes (sama jätkub tema järgmistes kirjutistes) vastandab Taba reaalteaduslikke ja humanitaaralaseid, kurtes viimaste hooletusse jätmise üle. Sissejuhatuseks tema rangema käsitlusega doktoriväitekirjale on artikkel „Valitsevaid suundi Amerika kasvatusteadustes” (ette kantud akadeemilise pedagoogika seltsi koosolekul ning hiljem ilmunud ajakirjas Kasvatus), kus Taba püüab kummutada Eestis levinud väärarusaamu USA kasvatusteaduse küündimatuses. Artikkel annab üsna hea ülevaate haridusfilosoofiliste käsitlusviiside erinevustest Euroopas ja USAs. Ta tõstab esile ameeriklaste erilist usku kasvatuse jõusse ja kritiseerib katseid haridust ülemäära tehnologiseerida. Eriti kriitiliselt suhtub Taba loodusteaduslike meetoditega liialdamisse haridusuuringutes. Samas tõstab ta esile John Dewey mõneti vastandlikul

käsitusel põhinevat progressiivset pedagoogikat ja toob välja selle rakendamise põhiprintsiibid (neid on artiklis detailsemalt käsitletud kui väitekirjas endas).

Hilda Taba tutvustab ja täiustab oma doktoritöö põhjal koostatud raamatu „The dynamics of education: A methodology of progressive educational thought” seitsmes peatükis oma vaateid haridusele ja õpilaste arengule. Raamatu sissejuhatav osa, milles avatakse uurimistöö tagamaid, annab ülevaate autori intellektuaalset arengut mõjutanud teadlastest. Tänu sõnade lehekülg sisaldab progressiivse haridusmõtte olulisimate esindajate nimekirja, andes Tabale võimaluse väljendada oma tänu sellistele Ameerika haridusfilosoofia tippudele nagu John Dewey, William Kilpatrick, Boyd Bode ja George Counts. Selline mõjukate teadlaste kogu loob lugejale ettekujutuse, kui suurt mõju avaldas kõnealusele valdkonnale Columbia ülikooli õpetajate kolledž, kus Hilda Taba Carnegie fondi stipendiaadina oma doktoriõpingud läbis ja kraadi kaitses. Täendusriikka osa sissejuhatusest moodustab Kilpatricku eessõna, milles ta kritiseerib eelkõige loodusteadustes kasutusel olnud meetodeid, et selgitada ja aidata mõista vajadust muutuste järele.

Sissejuhatuses käsitleb Taba peataolekut, mida tekitas sel ajal veel uudes haridusteaduses rakendatud meetodite ja teooriate rägastik (lk 99). Loodusteadustest pärit meetodite ülevõtmine humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonda, kus neid kasutatakse õppimise ja õpilaste arengu uurimiseks, tekitab eriti suuri probleeme lapsekeskses koolis. Need on kohad, kus rõhutatakse aktiivse isiksuse kujundamist, kuid teisalt rajatakse laste kohtlemine „sellisele psühholoogiale, mille meetod lahustab isiksuse iseloomujoonte, reflekside ja kaasasündinud kalduvuste atomistlikuks ja mehhanistlikuks kogumiks” (lk 99). Taba kriitika haridusalaste seisukohtade kujundamiseks kasutatud teaduslike meetodite sobivuse kohta kuulutas ette 21. sajandi alguses Ameerika Ühendriikide teadlaste hulgas levima hakanud tõsist muret (vt Eisenhart, 2005; Erickson & Gutierrez, 2002) seoses teadusuuringute kitsa piiritlemisega (ehk nn kullaproovi andmisega randomiseeritud katsetele, tõenditel põhinevatele tulemustele jms) ning selle kahjuliku mõjuga arusaamade ja teadmiste arengule. Tõepoolest, enam kui kaheksakümmend aastat hiljem tundub meile, et Taba kriitika loodusteaduslike meetodite kasutamise kohta haridusprobleemide mõistmisel on ajale hästi vastu pidanud ja siiani asjakohane: muude probleemide hulgas on selliste meetodite kasutamine „ähmastanud meie arusaamise ainekust enesest ja seejärel asunud otsustama, milliseid fakte ja tulemusi me peaksime tähtsaks pidama” (lk 103).

Kõik sissejuhatusetele järgnevad kuus peatükki – „Kujunemine” (II), „Kujunemise printsiibid” (III), „Otstarbekas käitumine” (IV), „Otstarbekas käitumine ja õppimine” (V), „Kasvatuse eesmärgid” (VI) ja „Mõtted õppekavast” (VII) – koosnevad kolmest kuni viiest osast, milles Taba arendab oma ideid edasi. Taba on kujunemisega seotud teise ja kolmanda ning otstarbeka käitumisega seotud neljanda ja viienda peatüki temaatiliselt ühendanud, et tutvustada lugejatele selle töö läbivat kontseptsiooni, milleks on kujunemine. Raamatu esimeses osas hoiatab Taba veel kord loodusteaduslike meetodite mugava, kuid ohtliku importimise eest humanitaarja sotsiaalteadustesse, eelkõige psühholoogiateadmiste valdkonda. Neljas esimeses peatükis mõtestab Taba ümber viisid, kuidas kasutada mõistet *kujunemine* mõiste *olemine* asemel, et edendada haridusalaste põhiideede mõistmist, sealhulgas kogemise ja keskkonna tähtsusest arusaamist. Sellise kriitika kaudu püüab Taba aidata teadlastel paremini mõista otstarbekat käitumist, mis tähendab „seda osa kogemisest, mida iseloomustab kontroll, suunavalik ja üldises plaanis inimese (või organismi) teatav autonoomia” (lk 204). Nii nagu metoodika kritiseerimisel, tunneb Taba ka muret õppimisega seotud väärarusaamade pärast, mis on aja jooksul levinud üle maailma. Tema terav kriitika nende pihta, kes kirjeldavad õppimist vaimu treenimise või teadmiste omandamisena või kes näevad õppijas vaid passiivset teadmiste vastuvõtjat, ühtib viimastel aastakümnetel Paulo Freire, Michael Apple’i ja teiste kriitilise pedagoogika eeskõnelejatest teadlaste arvamusega. Progressiivse õpetajana täiustas Taba õppimise käsitlust kui tegevust, mille tulemusena muutub käitumine eesmärgipäraseks (lk 245).

Raamatu kahes viimases peatükis rakendab Taba kujunemise dünaamilist mõistet, kandes selle üle ettekujutusele hariduse eesmärkidest ja õppekavade olemusest. Tema arvates tekitab probleeme sel ajal laialt levinud traditsiooniline arusaam hariduse eesmärkidest, milleks oli täpselt kindlaks määratud tulemuste või taseme saavutamine (lk 281). Taba arvates peaks hariduse eesmärk olema pigem „algatada, suunata ja korraldada” tegevust, mis aitaks kaasa hinnangute andmisele ja valikute tegemisele (lk 281).

Raamatu viimane peatükk „Mõtted õppekavast” on kõige intrigeerivam, võttes kokku Taba kriitika õppeainete korralduse ja õppekavade ülesehituse kohta. Taba on siin selgelt inspireeritud Dewey esseest „Laps ja õppekava” („Child and Curriculum”, 1902), vastandades erinevaid õppekavade käsitlusviise ning laiendades Dewey ideid. Ta on kategooriliselt vastu valmistõdede edastamisele ja õppesisu mõõdutundetule laiendamisele. Vastupidi sel ajal valitsenud arusaamadele leidis Taba, et õppekava planeerimise eesmärk peab olema õppija kumulatiivne, järjepidev ja

katkematu areng (lk 309) (tabav alliteratsioon inglise keeles: „cumulative, consistent, and continuous”).

Kokkuvõttes on märkimisväärne, et Taba 1930ndatel esitatud vaated ja väited, et õppemetoodika ja koolid peaksid seisma inimkogemuse dünaamilise ümberkujundamise eest (lk 290), selle asemel et propageerida olemasolevate käitumisviiside staatilist säilitamist, ei ole üksnes endiselt asjakohased, vaid tänapäeval võib neid pidada lausa radikaalseteks, eelkõige mõnedes Ameerika Ühendriikide osades.

Lõpetuseks mõni tähelepanek tõlke kohta. Taba teose keelekasutus on tollastele dissertatsioonidele omaselt üsna keeruline, mis tegi raskeks ka tõlkijate töö. Probleemid tulenevad nii omaaegsest sõnakasutusest kui ka tähendusnüansside muutustest tänapäevases eesti- ja ingliskeelses terminoloogias. Kuigi ingliskeelne *education* tõlgitakse praegusajal eesti keeles enamasti *hariduseks*, pidid teose tõlkijad Ilmar Anvelt ja Katre Ligi nii mõnigi kord konteksti põhjal otsustama, kas mõeldud on haridust või kasvatust. Olukorra tegi keeruliseks kindlasti ka see, et Taba ise kasutab oma eesti-keelsetes artiklites alati ajastukohast terminit *kasvatus*.

Keeruliseks on osutunud ka Taba termini *scientific method* tõlkimine, kuna tollases kõnepruugis peeti ainsaks teaduslikuks meetodiks loodus-teadustest pärit meetodit. Seetõttu on väga abistav tõlkes antud täpsustus (*loodus*)teaduslik meetod, mis avab selle dilemma (vastuolu) ka tänapäeva lugeja jaoks.

Küsitavaks jääb Taba termini *purposive behaviour* tõlkevaste *otstarbekas käitumine*, millel on eesti keeles mõnevõrra teine tähendus, kui olnuks palju täpsemal väljendil *eesmärgipärane käitumine*.

Kasutatud kirjandus

- Eisenhart, M. (2005). Hammers and saws for the improvement of educational research. *Educational Theory*, 55(3), 245–261.
doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-5446.2005.00002.x>
- Erickson, F., & Gutierrez, K. (2002). Culture, rigor, and science in educational research. *Educational Researcher*, 31(8), 21–24.
doi: <http://dx.doi.org/10.3102/0013189X031008021>